

Щодо дослідження судовою економічною експертизою питання несвоєчасної виплати заробітної плати працівникам

Інеса Овсянникова

докторка філософії з права, провідна наукова співробітниця сектору економічних досліджень лабораторії економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3351-7781>, e-mail: inessa_ovs@ukr.net

Олена Степанова

старша наукова співробітниця лабораторії економічних, товарознавчих досліджень у резонансних провадженнях, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7613-3542>, e-mail: cntgfyjdf2008@ukr.net.

Розглянуто проблему порушення права працівників на своєчасне одержання заробітної плати. Зазначено, що всупереч нормам законодавства України заробітну плату на підприємствах не завжди виплачують своєчасно та в повному обсязі, що є підставою для призначення розслідувань і судової експертизи.

Ключові слова: заробітна плата; заборгованість; судова експертиза.

Investigating Late Wage Payments: A Forensic Accounting Perspective

Inessa Ovsiannykova, Olena Stepanova

This research explores the problem of delayed wage payments and the role of forensic accounting in investigating such cases. It highlights the importance of timely wage payments as a legal right and examines the reasons behind non-compliance.

Keywords: wage theft; forensic accounting; labor law.

У сучасних умовах розвитку ринкових відносин, із розширенням кола і видів здійснюваних фінансово-господарських операцій, а також через недосконалість нормативно-правової бази створюються умови для вчинення та приховування економічних правопорушень і злочинів. Складні економічні умови сьогодення також є причиною негативних тенденцій в економіці та зростання правопорушень у цій сфері. Як складова системи правосуддя судова експертиза забезпечує високий рівень професійності й відповідальності експертів, гарантує громадянам право на кваліфіковані й незалежні висновки, орієнтовані на використання останніх досягнень науки і техніки [1, с. 5—6]. Водночас су-

дова економічна експертиза як важливий державний інститут опосередковано відображає стан економічних відносин, оскільки досліджує їх у процесуальному полі, використовуючи методологічну базу економічних наук [2, с. 39]. У сучасних умовах господарювання існують різні проблемні ситуації, які потребують перегляду дій господарської діяльності підприємств та організацій. До того ж усе більшої актуальності набуває питання розроблення ефективних заходів запобігання негативним явищам у трудових правовідносинах, одним з яких є встановлення та реалізація кримінальної відповідальності за порушення трудових прав людини, де не останнє місце посідає судово-економічна експертиза [3, с. 110].

Право кожного громадянина на своєчасне одержання винагороди за працю закріплено у ст. 43 Конституції України [4]. Економічні, правові й організаційні засади оплати праці працівників обумовлено Законом України «Про оплату праці» (далі — *Закон № 108/95-ВР*), відповідно до ст. 1 якого заробітну плату визначено як винагороду, обчислену найчастіше у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу (аналогічне визначення містить ст. 94 гл. VII Кодексу законів про працю України, далі — *КЗпП*) [5, 6]. У ч. 3 ст. 15 Закону № 108/95-ВР передбачено, що оплату праці підприємства здійснюють у першорядному порядку, а всі інші платежі — після виконання зобов'язань з оплати праці [5]. У ст. 115 КЗпП передбачено, що заробітну плату виплачують працівникам регулярно в робочі дні у строки, обумовлені колективним договором або нормативним актом, погодженим з органом профспілкової організації, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів, і не пізніше 7 днів після завершення періоду, за який здійснюють виплату. Відповідно до ст. 116 КЗпП у разі звільнення працівника виплату всіх належних йому сум проводять у день звільнення [6]. Однак на практиці не завжди заробітну плату на підприємствах виплачують своєчасно, що призводить до зростання заборгованості з оплати праці та збільшення кількості розслідувань за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 175, 364 Кримінального кодексу України [7].

Наразі державний нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю юридичними особами незалежно від форми власності, виду діяльності, господарювання здійснює центральний орган виконавчої влади, яким є Державна служба України з питань праці (далі — *Держпраці*) [8]. Заходи державного контролю за дотриманням законодавства про працю здійснюють у формі інспекційних відвідувань. За результатами інспекційного відвідування склада-

ють акт інспекційного відвідування і (у разі виявлення порушень) роблять припис щодо їх усунення та попередження про відповідальність за порушення законодавства про працю [9]. Саме акти ревізій Держпраці є головним джерелом даних про порушення й об'єктом дослідження для судового експерта-економіста, а питання «Чи підтверджено документально висновки акту перевірки щодо наявності у підприємства (назва) заборгованості з виплати заробітної плати станом на (дата) ?» є найбільш поширеним з-поміж тих, що їх ставлять на вирішення судової економічної експертизи. Станом на сьогодні випадки несвоечасної виплати заробітної плати мають місце на багатьох підприємствах усіх форм власності. У період дії воєнного стану в Україні, коли навіть Державна служба статистики України, посилячись на положення п/п. 1 п. 1 Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [10], не в змозі оприлюднити статистичних даних про стан виплати заробітної плати у державі, такі питання набувають усе більшої актуальності. Відомо, що предметом судово-економічної експертизи є фінансово-господарські операції, які є відображенням стану й результатів діяльності суб'єктів економічних відносин, а об'єктами — документи бухгалтерського та податкового обліку, фінансової звітності, що містять інформацію про таку діяльність [11, с. 164]. Об'єктами дослідження під час проведення експертиз із зазначених питань є первинні документи та реєстри синтетичного й аналітичного обліку щодо нарахування та виплати заробітної плати, а також статистична звітність.

Отже, судова економічна експертиза є дієвим інструментом під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями законодавства про працю. Водночас варто пам'ятати, що судовий експерт-економіст у межах своєї компетенції проводить дослідження та надає висновки тільки на підставі наявних у матеріалах справи документів (і додатково наданих йому у відповідь на

заявлене клопотання), які підтверджують господарські операції, відповідно до вимог чинного законодавства, яким урегульовано документування та відображення в обліку і звітності операцій із нарахування й виплати заробітної плати. Слід також зазначити, що з 24.03.2022 р. набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», відповідно до якого на період дії воєнного стану запроваджено обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, передбачених ст. 43, 44 Конституції України, водночас судової практики застосування роботодавцями положень цього Закону ще не сформовано [12].

Перелік джерел посилання

1. Сімакова-Єфремян Е. Наукові дослідження — запорука сталого розвитку судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 4 (33). С. 5—11. DOI: 10.32353/khrife.4.2023.01 (дата звернення: 02.09.2024).
2. Горлачук О. Становлення та розвиток судової економічної експертизи в Україні. *Там само*. С. 39—56. DOI: 10.32353/khrife.4.2023.04 (дата звернення: 02.09.2024).
3. Tiulieniev S. A., Spitsyna N. O., Simakova-Yefremian E. B. Position of forensic economics in ensuring citizen rights to wages. *Armenian journal of forensic expertise and criminalistics*. 2023. № 10. Pp. 109—121. DOI: 10.53587/25792865-2023.10-109 (дата звернення: 02.09.2024).
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
5. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
6. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
8. Положення про Державну службу України з питань праці : затв. постанов. КМУ від 11.02.2015 р. № 96 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
9. Порядок здійснення державного контролю за додержанням законодавства про працю : затв. постанов. КМУ від 21.08.2019 р. № 823 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/823-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
10. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни : Закон України від 03.03.2022 р. № 2115-IX (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
11. Шрамко О. Можливості судово-економічних експертиз при розслідуванні окремих корупційних злочинів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 1 (17). С. 162—165. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/635> (дата звернення: 02.09.2024).
12. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20> (дата звернення: 02.09.2024).